

1. La Segona República (1931-1939)

1.1. Proclamació de la República

“Després de vuit anys en què la cosa pública romania en una situació confusional i caòtica, tot d’una s’es feta una llum immensa que ha fet renéixer la normalitat jurídica: la legitimitat del Poder constituït. En efecte, la voluntat nacional, pronunciant-se unànimement i serena a favor de la República, en les darreres eleccions, ha consagrat amb la força d’una decisió conscient i lliure del poble, la instauració d’aquesta forma de Govern, que no ha trobat resistències en ningú, sinó que ha merescut arreu un assentiment cordial i espontani.”

DV. 16/4/1931 Col·laboració de J.Blanch i Boés

Després del període de normalitat constitucional liderat pel general Berenguer (*Dictablanda*), l’oposició s’organitzà i s’acorda la signatura del Pacte de Sant Sebastià, un programa que pretenia conduir a una futura república i presentava unes noves línies polítiques a l’Estat. Finalment, després de l’intent fallit de Berenguer fou el govern d’Aznar qui convocà eleccions el 12 d’abril de 1931. Unes eleccions que canviarien el tarannà polític espanyol. Aquestes van donar, a la majoria de municipis, la victòria a les forces republicanes. La memòria de la primera república pesava encara sobre les ments de les elits socials i econòmiques, com també la manca de tradició democràtica, tant a Catalunya com a l’Estat espanyol. La forta conflictivitat social, l’oposició d’alguns blocs conservadors i el malestar en les reformes liderades pel bienni reformista en faran difícil la seva consolidació.

A Vilanova i la Geltrú les eleccions de 1931 van donar, seguint la mateixa línia que a la majoria de localitats catalanes, el triomf a la coalició republicana i catalanista. Els resultats a la localitat van ser: 12 escons pels republicans i 2 per al Centre autonomista; el Bloc obrer i camperol no n’obtenia cap. Els consistoris municipals es van constituir el següent 15 d’abril. La coalició -republicana integrada per ERC- heretava la tradició política del Centre Republicà Federal, situat al carrer de Sant Gervasi. A la rambla Principal 46 hi tenia la seu el Centre Autonomista que representava la Lliga Regionalista¹, que esdevindria aleshores l’oposició a la ciutat.

El 14 d’abril de 1931 naixia la república amb unes condicions complicades però recolzada per les classes mitjanes i populars. La proclamació de la república a Vilanova i la Geltrú es va viure, com a la majoria del país, amb cert entusiasme. Segons la crònica del *Diari de Vilanova* de dos dies després “En nuestra villa el entusiasmo fue indescriptible, recorriendo nuestras numerosas calles numerosos grupos entonando *la Marsellesa*.” A la tarda hi hagué la major concentració de

¹ Canalis Nieto, Xavier. (2000) *Crònica de la Guerra Civil a Vilanova i la Geltrú*. Vilanova i la Geltrú. L’Hora del Garraf.

població a la Plaça de la Vila i, seguidament, els nous regidors de la coalició republicana catalanista van aparèixer al balcó. Es dirigiren al públic, el Srs: Sanmartí², Ventosa i Roig³ i Pla Brunet. La jornada finalitzà amb una gran concentració a la mateixa plaça que acabà recorrent diversos carrers i la rambla amb una multitud precedida per banderes catalanes i republicanes⁴. Cal destacar però alguns aldarulls que es van resoldre al llarg de la mateixa nit i matinada.

En el marc català, el 1932 es restaurava la Generalitat de Catalunya, president de la qual en fou el vilanoví Francesc Macià i Llussà⁵ fins el Nadal de 1935.

La Segona República a Vilanova i la Geltrú

La Vilanova i la Geltrú dels anys trenta, que comptava amb uns 17.000 habitants, estava sustentada, en termes econòmics, pel teixit industrial que encara tenia un pes més que destacat, amb indústries com Pirelli o MZA amb més de 1000 treballadors, la primera, i de 600 la segona, entre d'altres. Una de les indústries que visqué uns anys tensos a les primeries de la dècada dels trenta va ser Materiales Hidráulicos Griffi que entre els anys 1930 i 1931 va conviure amb una intensa vaga⁶ de llarga durada, amb enfrontaments violents entre els treballadors i la direcció de l'empresa. La vaga va finalitzar en proclamar-se la República⁷.

Durant la república eren presents a Vilanova els següents partits polítics: Esquerra Republicana, el BOC, el POUM, la Unió de rabassaires i a UGT, la CNT la FAI i la USC.

Així doncs, el període que s'enceta amb la proclamació la república comprèn canvis significatius tant de caràcter polític com estructurals a la localitat, al país i a l'Estat dels quals encara en trobem petjades actualment. El món escolar, també a Vilanova viuria, en aquest període, canvis més que destacats amb la voluntat d'una escolarització catalana i laica lligada a nous corrents pedagògics. En clau obrera, es tornaran a posar sobre la taula les millores que demanaven reiteradament els obrers, que serien abolides després de la Guerra Civil 1936-1939.

² JOSEP SANMARTÍ I SADURNÍ (1868-1936) Obrer tècnic a la joventut, fou dirigent del sindicat les Tres Classes de Vapor. A les eleccions municipals del 12 d'abril de 1931, va ser proclamat per la coalició d'esquerrers, i en formar-se el Consistori fou elegit alcalde. Va ser el primer alcalde de la 2a República. PUIG ROVIRA, F. XAVIER.(2003) *Diccionari biogràfic de Vilanova i la Geltrú*. Ajuntament de Vilanova i la Geltrú. El Cep i la Nansa. pg.302

³ Veure *JOAN VENTOSA I ROIG*

⁴ Crònica del Diari de Vilanova del 16 d'abril de 1931 D.V. 16 d'abril de 1931

⁵ Veure *FRANCESC MACIÀ I LLUSSÀ*

⁶ Veure *LA VAGA DEL GRIFFI DE 1930-1931*

⁷ PUIG ROVIRA, F. XAVIER. (2005) *Vilanova i la Geltrú, 1936-1939 : Guerra civil, revolució i ordre social*. Barcelona: Abadia de Montserrat. (Col·lecció: Biblioteca Abat Oliva) pg. 22

Alguns dels fets més importants d'aquest primer període republicà foren: l'adquisició dels nous terrenys per a la construcció de l'Escola Industrial, l'impuls de noves escoles primàries graduades i públiques, l'impuls per la creació de l'Institut de Batxillerat, o la desaparició de la Caixa d'Estalvis de Vilanova absorbida per la Caixa de Pensions.⁸

- **Diari de Vilanova, crònica del 16 d'abril de 1931**

Como adelantábamos en la «Última hora» de la pasada edición, el martes, al caer de la tarde, se proclamó en España la República, previa abdicación del Rey. La noticia causó en toda la nación inmenso júbilo, celebrándose en todas partes manifestaciones a favor del régimen republicano. En nuestra villa el entusiasmo fue indescriptible, recorriendo nuestras calles numerosos grupos entonando «La Marsellesa».

A las seis, los obreros, en grupo numerosísimo, procedieron a abrir el Sindicato de trabajadores. A las siete de la tarde, numerosísimo público se congregó en la Plaza de la Constitución, asomándose al balcón del Ayuntamiento los nuevos concejales de la coalición republicana-catalanista, recibiendo grandes aplausos. Poco después, desde el mismo sitio, el Sr. Sanmartí dijo a la multitud que los concejales triunfantes» habían tomado el mando de la población, y que él, como el de más edad, había sido elegido alcalde provisional del primer Ayuntamiento republicano. Hablaron también los señores Ventosa Roig y Pla Brunet. Todos fueron muy aplaudidos. En el Ayuntamiento, Centro Democrático Federalista y «Casal Catalanista» ondeaban las banderas republicana y catalana, luciendo colgaduras e iluminaciones.

A las nueve y media de la noche organizóse en la Plaza de la Constitución una manifestación grandiosa, ocupando completamente dicha plaza. La muchedumbre recorrió nuestras calles y ramblas, precedida de banderas republicanas y catalanas. El pueblo coreaba con entusiasmo «La Marsellesa», que ejecutaba una nutrida banda de música. La manifestación seguía en completo orden, pero, de súbito, su entusiasmo corrió peligro de verse truncado por unos individuos que, según noticias, esperaban el paso de los manifestantes por la Plaza de las Nieves con aviesas intenciones. De suerte que fueron descubiertos y perseguidos dos de ellos por un numeroso grupo de obreros; pero al llegar a la calle del Correo, uno de los perseguidos hizo varios disparos, alcanzando uno de ellos, según parece, a un compañero suyo llamado Antonio Echevarría.

No obstante hallarse herido uno de ellos, los dos continuaron su huida hasta la calle del Progreso, donde fueron apresados por sus perseguidores. Al mismo tiempo llegaron unos serenos que se habían unido a la persecución de aquellos individuos, conduciéndolos a la Casa Consistorial, no sin que durante el trayecto

⁸ PUIG ROVIRA, F. XAVIER.(2003) *Diccionari biogràfic de Vilanova i la Geltrú*. Ajuntament de Vilanova i la Geltrú. El Cep i la Nansa. pg.302

fuesen fuertemente apaleados. Los dos heridos fueron asistidos en el Dispensario y luego conducidos al Santo Hospital en grave estado. Uno de ellos, como ya hemos dicho, se llama Antonio Echevarría, de 24 años, natural de Bilbao; sufre herida de bala, de carácter grave, ocupándosele una pistola. El otro, que sufre heridas de menos gravedad debido a los golpes recibidos, se llama José García, natural de León.

Mientras estos dos individuos eran apresados, otro grupo de obreros entregó a las autoridades a Arturo Vila. al que se le ocuparon 14 cápsulas de pistola, Rafael Elias, Segundo Utrero, Cándido Pérez, José Marsal, Carlos Gregorio y José Salgado, que en la mañana de ayer fueron trasladados a la cárcel a disposición del Juzgado. Algunos de los detenidos, según nos aseguran, tenían carnet del Sindicato Libre.

Seguidamente el nuevo Ayuntamiento reunióse en sesión, que terminó a las tres de la madrugada. El día de ayer, declarado fiesta nacional por el gobierno provisional de la República, transcurrió con gran animación, reinando el mayor orden. Solamente hay que señalar que por la mañana buen número de obreros se dedicaron a buscar «esquirolas» de la fábrica «Griffi», entregándolos a los agentes de la autoridad. Hacia el mediodía el alcalde provisional salió al balcón del Ayuntamiento encareciendo al público congregado en la Plaza de la Constitución que cesara en la busca de aquellos individuos, pues quedarían expulsados de la población en el término de 24 horas.

Un piquete de soldados del regimiento de Treviño al mando del teniente don Rafael Galera, dió a conocer al vecindario el bando proclamando la República. Por la tarde, en la ya citada Plaza, hubo sardanas y baile, congregándose en la misma gran gentío. También por la noche se

celebraron con gran animación sardanas frente al «Casal Catalanista». En buen número de edificios ondeó la bandera republicana, luciendo colgaduras e iluminaciones. La fiesta fue aprovechada por n u m e rosas familias que la pasaron en el campo, pues el tiempo convidaba a ello. Hoy se ha reanudado con toda normalidad el trabajo en todas las fábricas y talleres, a excepción de la fábrica de cementos «Griffi».

Per saber-ne més...

AA. DD. (1984) *Aspectes de la nostra història*. Ajuntament de Vilanova i la Geltrú. Vilanova i la Geltrú. Comissió de participació.

BARBACIL, JUDITH. (2003) *Família i Guerra*. Ajuntament de Vilanova i la Geltrú. núm 1. (Col·lecció: La Memòria del Futur) Taller Història a les nostres mans – Dones amb memòria.

BARBACIL, JUDITH. (2003) *Sobreviure*. Ajuntament de Vilanova i la Geltrú. núm 3. (Col·lecció: La Memòria del Futur) taller Història a les nostres mans – Dones amb memòria.

CANALES SERRANO. ANTONIO. (1993) *Passatgers de la mateixa barca. La dreta de Vilanova i la Geltrú (1903-1979)*. Ajuntament d'Alguaire. (Col·lecció Josep Lladonosa)

CANALIS NIETO, XAVIER. (2000) *Crònica de la Guerra Civil a Vilanova i la Geltrú*. Vilanova i la Geltrú. L'Hora del Garraf.

LLEÓ I ALBÀ, ANNA. *Vilanova i la Geltrú: Recull Gràfic 1873-1965*. Barcelona: Efadós. (Col·lecció: L'Abans).

ORRIOLS I FERRET, BONAVENTURA. (1989) *L'Església catòlica a Vilanova i la Geltrú el 1936*. Vilanova i la Geltrú: círcol Catòlic de Vilanova i la Geltrú.

PUIG ROVIRA, F. XAVIER. (2005) *Vilanova i la Geltrú, 1936-1939 : Guerra civil, revolució i ordre social*. Barcelona: Abadia de Montserrat. (Col·lecció: Biblioteca Abat Oliva)

1.2. La revolució d'octubre de 1934

Aquest capítol de la Segona República tingué certa rellevància a la localitat. Vilanova i la Geltrú visqué enfrontaments entre revolucionaris i la guàrdia civil. Els revoltats van iniciar una vaga, i van cremar i ocasionar danys destacats a les esglésies de mar, Sant Antoni i la Geltrú. També van assaltar el banc de Vilanova, pensant que hi havia armes. El resultat d'aquell 6 d'octubre va ser de 5 morts i força detinguts.

El precedent

Després de diverses crisis de govern per part de la coalició republicana-socialista a Madrid es van convocar noves eleccions. El nou govern va ser liderat pel Partit Radical d'Alejandro Lerroux que va paraitzar la majoria de reformes iniciades durant el període anterior. Des de febrer de 1934, que s'havien celebrat les eleccions municipals a tot Catalunya era alcalde de Vilanova i la Geltrú Antoni Escofet i Pascual⁹

“En la memòria de tots està la campanya electoral que precedí les eleccions del 19 de novembre de 1933. Les dretes, amb una agressivitat histèrica, aixecaven la seva cridòria insolent contra les esquerres que havien estat al poder durant el famós “bienni”. Les acusaven de tots els desgavells i les calamitats que patia la república i que havien provocat les mateixes dretes, en bona part.”¹⁰

Després de diverses crisis, les fortes divergències entre el govern central i el de Catalunya, el detonador de la revolta d'octubre va ser l'entrada de la CEDA al govern central. L'endemà es va convocar una vaga general que a Vilanova i la Geltrú va tenir un petja important. El servei de ferrocarrils es paraitzà des de bon matí, a la tarda l'expectació va ser superior, s'esperaven notícies¹¹ En termes històrics, cal tenir present un fet que a la resta de Catalunya no es propicià, i fou la suposada participació de la FAI en els fets revolucionaris.

La jornada del 6 d'octubre

Segons Albert Virella i Bloda¹², el dia 6 d'octubre comença amb trets a la localitat. Els revolucionaris van anar a intentar cremar l'església de mar i feren greus destrosses al local del Centre Autonomista (Lliga Catalana). Cal destacar també

⁹ ANTONI ESCOFET I PASCUAL (1880-1951) Va ser membre del Centre Republicà federal i membre actiu de l'Ateneu Vilanoví. De ben jove ingressà a l'Ajuntament de Vilanova i la Geltrú. El 1934 va ser el cap de llista de la Coalició d'Esquerres i va ser alcalde fins els fets d'octubre de 1934, el qual fou destituït i processat. El febrer de 1936 va ser reposat com alcalde fins l'octubre del mateix any. S'exilià el 1939, va morir a Mèxic el 1951.

¹⁰ VIRELLA I BLODA, ALBERT.(2001) *La revolució d'octubre a Vilanova. Visions d'un espectador*. Vilanova i la Geltrú: El Cep i la Nansa edicions.

¹¹ ibídem

¹² ibídem

els fets que succeïren al carrer de Francesc Layret (Sant Gervasi) a la caserna de la Guardia Civil, un setge persistent que durà tota la jornada del dia 7.

Al vespre, un cop Companys proclamà l'Estat Català es concentraren a la plaça de de la República¹³ una gran quantitat de persones que escoltaren les paraules de l'alcalde Antoni Escofet i el conseller de la Generalitat; Joan Ventosa i Roig que ratificaven el discurs radiofònic de Companys. Els centres d'esquerra que tenien seu a la Plaça de la Vila es van veure molt concorreguts aquell vespre. A Barcelona, el govern de la Generalitat va ser empresonat al vaixell-presó Uruguai, on també hi fou reclòs el vilanoví Pere Mestres i Albet¹⁴

Xavier Garcia descriu a *Memòria i Confessió*¹⁵ que el dia més accelerat a la localitat va ser el 7, un cop a Barcelona els fets més greus ja havien passat. Uns quants tiradors de la Unió de Rabassaires i de l'Aliança Obrera van començar a disparar des del campanar de Sant Antoni Abad a la caserna de la Guardia Civil i els habitants per anar pel carrer havien d'anar amb un mocador blanc. Durant la tarda del 7 el tiroteig es va generalitzar per tota la ciutat. A partir del vespre, diverses forces d'ordre públic van arribar al municipi per sufocar els tirotejos, amb destacaments d'Igualada, L'Hospitalet, i Vilafranca. La fi del conflicte es donà amb l'arribada del destructor José Luís Díez¹⁶ qui va rebre ordres de sortir de Barcelona i acabar amb els enfrontaments dels revoltats.

Els dies que precediren als fets, la localitat intentà refer la vida. Segons Albert Virella, el dilluns següent va prendre un aspecte festiu, la gent sortia a visitar els llocs on eren visibles els efectes de la recent lluita. L'esvoranc de la Guardia Civil, un camió que havia estat tirotejat, o el vaixell que havia arribat, el destructor José Luís Díez, a sufocar els revoltats. La vila era presa militarment per forces governamentals. Va ser a partir d'aquell dia 9 que es van començar a succeir les primeres detencions.

*“Als balcons de l'Ajuntament no onejaven ja les banderes roges ni la de l'estel. S'havia hissat la bandera tricolor de la República. La mateixa que en un passat, no molt llunyà, fou el símbol revolucionari.”*¹⁷

¹³ És nom que rebé l'actual Plaça de la Vila a partir de 1931 a Vilanova i la Geltrú. Originàriament coneguda per plaça de la Constitució, durant el període fou anomenada oficialment plaza 18 de Julio, tot i que era coneguda per la majoria de la població per plaça de l'Ajuntament o de la Vila. Fou a partir de la recuperació dels ajuntaments democràtics que recuperà el seu nom actual.

¹⁴ Veure *PERE MESTRES I ALBET*

¹⁵ VIRELLA I BLODA, ALBERT. (2001) *La revolució d'octubre a Vilanova. Visions d'un espectador*. Vilanova i la Geltrú: El Cep i la Nansa edicions.

¹⁶ El destructor Jose Luís Díez era un vaixell de l'Armada espanyola que estar en operació des dels anys vint fins la dècada dels seixanta del segle XX. Va participar a la Guerra Civil al bàndol republicà.

¹⁷ *ibídem*

A Vilanova arran dels esdeveniments polítics i socials d'aquells dies van ser destituïts els regidors d'esquerra, i en concret també l'alcalde Antoni Escofet. El dia 13 del mateix mes va prendre possessió del càrrec com alcalde Enrique Dulanto González, militar, i que ja havia ocupat el càrrec el 1925. Va presidir l'ajuntament fins el 1935. El bienni conservador (1933-1935) finalitzà el 1935 amb una forta crisi de govern a Madrid. Al desembre, es van convocar unes noves eleccions, que a Vilanova i la Geltrú, van ser guanyades un cop més per les esquerres (el Front Popular).

Per saber-ne més...

CANALIS NIETO, XAVIER. (2000) *Crònica de la Guerra Civil a Vilanova i la Geltrú*. Vilanova i la Geltrú. L'Hora del Garraf.

GARCIA I SOLER, XAVIER. (1992) *Memòria i Confessió*. Barcelona. Publicacions de l'Abadia de Montserrat

PUIG ROVIRA, F. XAVIER. (2005) *Vilanova i la Geltrú, 1936-1939 : Guerra civil, revolució i ordre social*. Barcelona: Abadia de Montserrat. (Col·lecció: Biblioteca Abat Oliva).

VIRELLA I BLODA, ALBERT.(2001) *La revolució d'octubre a Vilanova. Visions d'un espectador*. Vilanova i la Geltrú: El Cep i la Nansa edicions.

1.3. La Vaga del Griffi

Una de les particularitats de Vilanova i la Geltrú és el seu teixit industrial, i sobretot, en el període de la primera meitat del segle XX. Certament, ja ho havia estat en el darrer terç del segle XIX, aquell cop gràcies a la indústria tèxtil. Des de principi de segle XX la indústria vilanovina es va caracteritzar per la diversificació, havia arribat Pirelli (1902), M.H. Griffi (1923), i ho serien més tard IMSA o SAP-CIAP, entre moltes d'altres. Tot aquest conjunt fabril comprés de petites, mitjanes i grans empreses ha configurat la ciutat fins a mitjans dels anys vuitanta, i n'ha generat una dimensió social que no ha anat mai deslligada de la cultura i la política. Tot i així, malgrat tenir un teixit obrer fort, com altres localitats, hi hagué des de mitjans de segle XIX una forta tradició sindical. Un dels conflictes que tingué un ressò destacat va ser el conflicte del Griffi, important pel que es pretenia aconseguir i manifestar però també pel període en que succeí, 1930-1931, a les portes del període republicà.

Materiales Hidráulicos Griffi, S.A. neix a Vilanova i la Geltrú el 1923. Creada amb capital local es dedicà a la fabricació de ciment blanc. La plantilla de l'empresa era d'uns 250 treballadors, entre obrers, tècnics i administratius. La vaga que succeí a mitjans de l'any 1930 propicià un enfrontament entre els treballadors i la direcció de l'empresa. En aquest sentit, cal dir que Griffi va ser un dels espais on la CNT¹⁸ va tenir un pes sindical¹⁹ més viu. Amb la revifalla dels moviments anarcosindicalistes l'obrerisme es reorganitzava a Vilanova. Un dels elements que va ser fonamental en el conflicte va ser la premsa escrita, concretament la publicació *Estela* que prengué als anys trenta un caràcter polític i sindical. A partir de la caiguda de Primo les afiliacions al Sindicat Únic (CNT) van pujar a la fàbrica com mai, i segons sembla a Griffi les afiliacions es van dur a terme, segons J.M. Mallofré-Anguera, tant per reivindicacions econòmiques i laborals, com per una actitud que els mateixos treballadors consideraven de legítima defensa enfront d'allò que era interpretat com un abús constant de poder per part de la direcció de l'empresa,²⁰ la fàbrica havia nascut en un moment complex.

¹⁸ PUIG ROVIRA, F. XAVIER. (2005) *Vilanova i la Geltrú, 1936-1939 : Guerra civil, revolució i ordre social*. Barcelona: Abadia de Montserrat. (Col·lecció: Biblioteca Abat Oliva). pàg. 22

¹⁹ A Vilanova i al Geltrú el món sindical i polític es reestructurava d'una forma, en gran part, com arreu de Catalunya en període de la dictadura de Primo de Rivera. Sindicats com el Centre Autonomista de Dependents i la Indústria (CADCI) o la Unió de Rabassaires (UR), amb Estat Català o el Partit Republicà Català. Tot un nou discurs alternatiu que es reformulava i creava una nova parcel·la ètica que enfrontava dos models socials.

²⁰ MALLOFRÉ-ANGUERA, JOAN MANUEL. (2002) *La terra tremola. El conflicte del Griffi*. Vilanova i la Geltrú: Col·lecció Llibres de l'Arç.

La sensació d'indefensió es va veure agreujada amb la mort d'A.A.F, aquest accident formava part d'una sèrie d'incidents aïllats i continuats que es van anar succeint des de l'inici del funcionament de la fàbrica. En aquest sentit, segons Solidaridad Obrera els treballadors van presentar el 18 d'agost unes noves bases de treball. El rebuig d'aquestes bases i el manteniment de la línia dura per part de la patronal que duia a terme la direcció va suscitar l'inici d'una vaga a partir del dia 20 d'abril de 1930.

Les institucions locals van iniciar gestions a través d'una mediació i la creació d'una comissió que englobés obrers i la direcció. A partir d'aleshores, la fàbrica funcionà gràcies als treballadors que no havien secundat la vaga, uns quinze peons amb el recolzament de la Guardia Civil, fet que va propiciar un augment de la radicalització del conflicte. Un dels primers incidents greus del període vaguístic es va propiciar el 31 d'agost entre un vaguista i un guàrdia municipal. El primer va quedar detingut després d'una discussió. A partir de setembre es comencen a contractar *esquirols*²¹ molts d'ells van arribar de fora la localitat. Però l'acció major vingué el 12 de setembre, de la mà de les dones dels treballadors, que a les deu del matí van tallar els carrer de la Unió a l'alçada de la Peixateria i en van barrar el pas per evitar que els camions de la fàbrica arribessin a l'estació. A aquesta acció s'hi sumà una concentració a la plaça de la Vila que finalitzà amb una comissió que s'entrevistà amb l'alcalde, amb la petició d'una sèrie de punts²². A partir d'aquest moment s'inicià una vaga general a Vilanova seguit de la qual va ser secundada per gran part de la població, i que durà fins al 22 d'abril. Amb l'entrada del govern republicà hi hagué una intervenció directa i de mediació del conflicte. Es van establir immediatament negociacions, que arribarien a bon port després de la dimissió de Francesc Puig, conseller delegat de l'empresa.

En el Ple del dia 23 d'abril, Josep Sanmartí "dóna compte de la satisfactòria solució del conflicte de la casa Griffi", i cinc dies després, el diari local informava de la rentree dels vaguistes a la fàbrica de ciment.

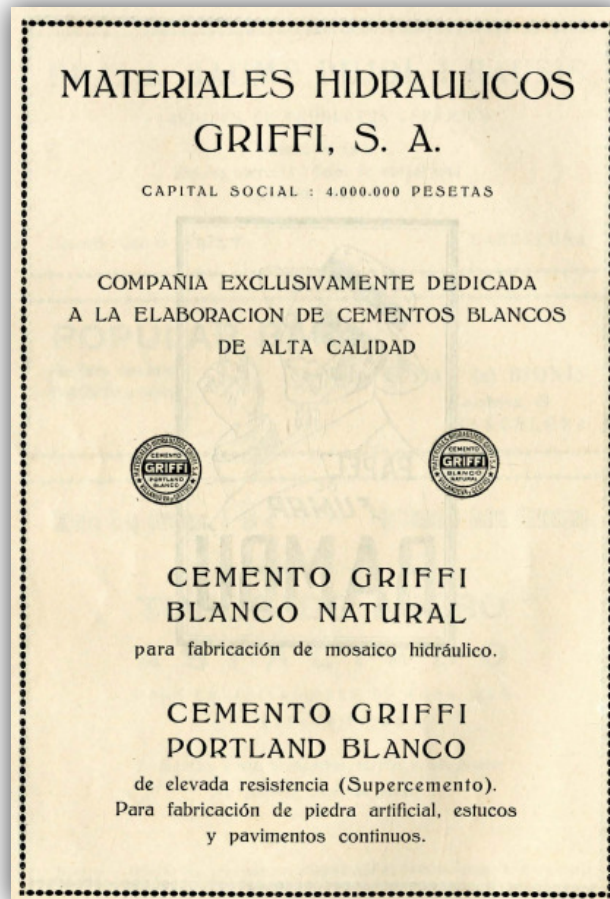
MALLOFRÉ-ANGUERA, Joan Manuel. (2002) *La terra tremola. El conflicte del Griffi*. Vilanova i la Geltrú: Col·lecció Llibres de l'Arç pàg. 96

En definitiva, la vaga comportà una forta tensió social, amb problemes que durarien tot un any. En aquest sentit, la població veuria com prop de 200 treballadors mantenien un enfrontament constant amb la direcció de la fàbrica de ciments. Durant les setmanes que precediren de 1930 a 1931 els fets es van

²¹ MALLOFRÉ-ANGUERA, JOAN MANUEL. (2002) *La terra tremola. El conflicte del Griffi*. Vilanova i la Geltrú: Col·lecció Llibres de l'Arç pàg. 70

²² 1. Protestar contra los atropellos cometidos por la fuerza pública, 2. Libertad de los detenidos, 3. Expulsión de los pistoleros del Sindicato Libre que, después de actuar de reclutadores de esquirols en Barcelona están al servicio de la casa Griffi i 4. Pedir la dimisión del ayuntamiento si en el plazo de tres días no ha sido resuelto el conflicto.

anar succeint en topades, detencions, i una polarització social sense precedents a la vila²³. La contractació de pistolers i esquirols forans, el boicot dels vaguistes, el suport de les empreses locals són alguns dels fets que marcaren aquell període.

Publicitat al D.V.de

Hidráulicos Griffi, S.A.

Materiales

- **Diari de Vilanova, crònica del 16 de setembre de 1930**

Previa aceptación por la representación obrera que entiende en el conflicto de la fábrica «Griffi» de la Comisión arbitral, de cuya composición ya dimos cuenta en la edición del pasado sábado, ayer se celebró en la capital una reunión para ver de lograr el definitivo arreglo de la huelga. Para dar cima a los trabajos, la Comisión arbitral ha debido reunirse nuevamente hoy. Las noticias que tenemos referentes a dicho asunto son bastante optimistas, esperándose un resultado satisfactorio, que celebraríamos muchísimo.

²³ MALLOFRÉ-ANGUERA, JOAN MANUEL. (2002) *La terra tremola. El conflicte del Griffi*. Vilanova i la Geltrú: Col·lecció Llibres de l'Arç pàg. 108

- **Diari de Vilanova, crònica del 16 d'abril de 1931**

Hoy han sido expulsados de nuestra población la mayoría de los «esquiroles» que trabajaban en la fábrica de cementos Griffi, a raíz de la consabida huelga.

Per saber-ne més...

CANALIS NIETO, XAVIER. (2000) *Crònica de la Guerra Civil a Vilanova i la Geltrú*. Vilanova i la Geltrú. L'Hora del Garraf.

MALLOFRÉ-ANGUERA, JOAN MANUEL. (2002) *La terra tremola. El conflicte del Griffi*. Vilanova i la Geltrú: Col·lecció Llibres de l'Arç.

MARTÍ I MARTÍ, CASIMIR. (1997) *Vilanova i la Geltrú. 1850-1975. Volum I. Expansió i crisi de la indústria i de la democràcia. 1850-1936*, El Cep i la Nansa edicions. Vilanova i la Geltrú.

VIRELLA I BLODA, ALBERT. (1973) *Semanario de información local* "Cincuentenario de Materiales Hidráulicos Griffi, S.A." pàgina 1. Vilanova i la Geltrú.

1.4. Gestions pel nou Grup Escolar

Durant el període republicà s'impulsà la construcció de l'actual Escola Pompeu Fabra. Dissenyada per Josep M. Miró i Guibernau, les seves obres s'iniciaren el 1936 i finalitzaren el 1940 durant la dictadura de Francisco Franco. Aquest fet propicià que l'escola passés a denominar-se *Grupo Escolar José Antonio*, sent el primer col·legi públic de la ciutat, això sí, amb un caràcter ferventment franquista. Ja entrada la democràcia passà a anomenar-se Pompeu Fabra.

L'Escola Pompeu Fabra²⁴ va ser el primer edifici de la ciutat construït com a escola pública. El 3 de març de 1896, l'Ajuntament va acordar sol·licitar una autorització per a la venda de títols i utilitzar el seu import en la construcció d'un conjunt d'edificis per a l'ensenyament públic que encabís totes les escoles municipals disseminades en diferents edificis i que no reunien les condicions higièniques ni pedagògiques, ja que havien estat construïdes amb finalitats diferents a les de l'ensenyament. L'any 1931, amb la instauració de la República, es va aprovar un centre escolar públic amb la finalitat d'aconseguir la plena escolaritat a la ciutat que es va habilitar provisionalment a l'Ateneu de la rambla Principal.

El dia 23 de juny de 1932, es va acordar, basant-se en un dictamen de la Comissió de Cultura, que l'arquitecte municipal Josep M. Miró i Guibernau projectés una escola mixta graduada en els terrenys situats a la rambla Samà, terrenys que la Caixa de Pensions va cedir a l'Ajuntament. La cessió dels terrenys es fa el dia 1 de setembre de 1932.

L'escola és un gran edifici aïllat, situat a l'alçada del carrer Sant Pius X i de la rambla de Salvador Samà, que ocupa un espai important dins l'actual centre de la ciutat²⁵. L'edifici evidencia una estreta relació visual amb el proper Mercat Públic, equipament projectat pel mateix arquitecte, l'any 1935, i que té un evident sentit de funcionalitat característic també com la mateixa escola. El 1982, es van realitzar obres de restauració per l'Ajuntament de Vilanova i la Geltrú.

En definitiva, l'edifici participa d'una interpretació funcionalista i higienista de l'espai, com a moltes de les escoles projectades a Catalunya en el període republicà. Miró i Guibernau introdueix elements noucentistes en els pòrtics de la façana, en el vestíbul i en el porxo posterior.

El 14 d'abril de 1936, commemorant el 5è aniversari de la proclamació de la Segona República va tenir lloc la col·locació de la primera pedra; les Escoles Graduades van rebre el nom de Francesc Macià. Per la Festa Major de l'any 1941, es va procedir a la benedicció i inauguració oficial del Grup Escolar regentat per mestres nacionals, amb el nom de *Colegio Nacional Mixto José*

24 Adaptació del Pla de Patrimoni històric, arquitectònic i ambiental de Vilanova i la Geltrú (2009-2010) M. Claver, R. Lacuesta, J. Marsé, J.M. Pujol, J. Vilamala.

25 Veure *Espais de memòria: ESCOLA POMPEU FABRA*

Antonio. El col·legi va començar a funcionar el dia 8 de novembre de 1940. En entrar la democràcia, va rebre l'actual nom d'Escola Pompeu Fabra.

1.5. Gestions pel Mercat Municipal

Al llarg del segle XIX i la primera meitat del XX el món mercantil vilanoví gira al voltant de diversos espais. Des de mitjans del segle XIX els venedors de fruita s'aglomeraven a la Plaça de la Verdura, (de les Cols), el peix es trobava des de 1834 a l'edifici de la peixateria, i al seu costat s'hi va col·locar un petit mercat de vetes i fils seguint el traçat del carrer de la Unió, el llegum la fruita i l'aviram estaven ubicats a la plaça Nova. Aquesta dinàmica dispersiva i amb diversos canvis fins a mitjans dels anys quaranta del segle XX va ser l'habitual fins la construcció definitiva del mercat el 1941.

La voluntat d'unificar els punts de venda va ser molt discutida al llarg dels diversos consistoris que va tenir l'ajuntament de Vilanova i la Geltrú fins el període de la República. Va ser en aquest moment, concretament el 1935, quan el projecte de nou mercat s'executà de la mà de l'arquitecte Miró i Guibernau. L'alcaldia després dels incidents de 1935 quedà liderada pel metge Ribot qui fou l'impulsor definitiu de l'obra. Les obres del mercat es van iniciar aquell mateix 1935, però el febrer de 1936 tornava a l'Alcaldia Antoni Escofet, les obres, això sí, ja eren començades.

Amb l'esclat de la Guerra les obres no es van veure pas interrompudes, al contrari, el 1937 amb el cobrament de del llegat de Cristòfor Soler Carbonell²⁶, continuaren fins gairebé a la seva finalització. Així doncs, el gener de 1939 quan entren les tropes franquistes a la ciutat l'edifici està quasi acabat, només hi faltaven algunes instal·lacions interiors, malgrat això, les obres van quedar parades fins el gener de 1941 que amb dos mesos es finalitzaren els últims detalls per procedir a la inauguració el 30 de març de 1941. En aquest sentit, com bé comenta F.X. Puig Rovira al pròleg del llibre de Carme Barceló (1991), *El Mercat de Vilanova i la Geltrú (aproximació històrica)* des que el 1916 es comença a parlar d'un mercat públic, fins que finalment aquest obrí les portes, havien passat vint-i-cinc anys, amb els seus cinc canvis polítics, de forta repercussió en la vida local.

El Mercat Públic suposava per la ciutat una transformació en l'estructura del comerç local i la seva localització urbana. La composició urbanística comercial que havia caracteritzat la vila fins el 1940 deixava antics espais de mercat com la Peixateria vella, o la plaça de les Cols entre molts d'altres amb parades que

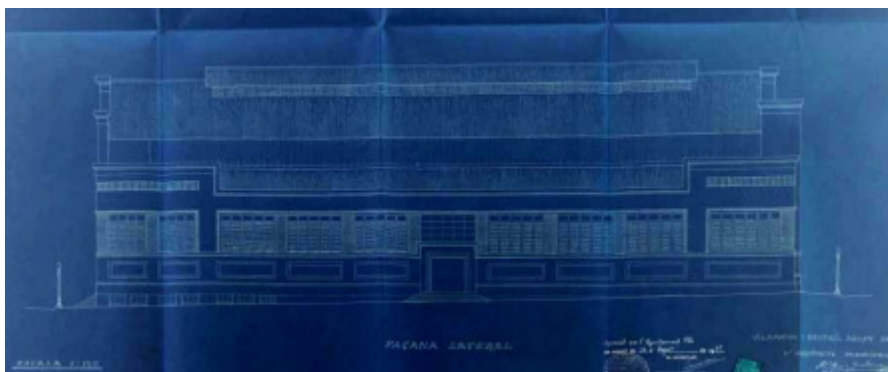
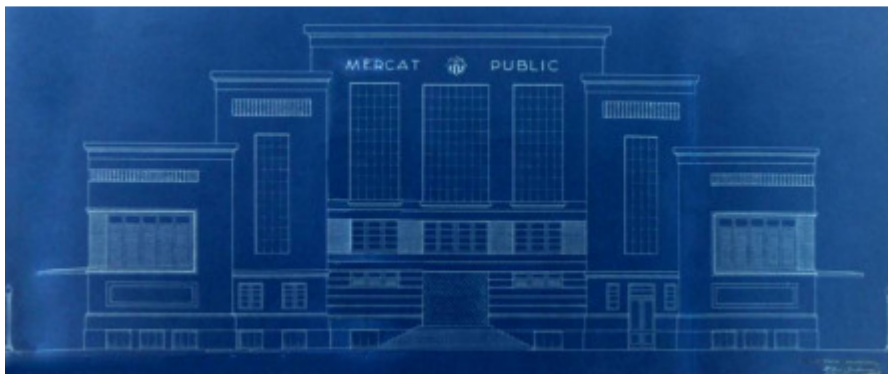
²⁶ CRISTÒFOR SOLER CARBONELL (1856-1930?) era fill d'un hortolà de la Geltrú que sabem que l'any 1880 residia a Buenos Aires. L'any 1926, Soler i Carbonell va atorgar en testament, davant d'un notari de Barcelona, tots els seus béns al poble de Vilanova per a la construcció d'una plaça mercat. El febrer de 1934, l'Ajuntament va rebre la notificació del llegat testamentari. El llegat es va fer efectiu el 1937, part d'ell es va invertir en la compra de queviures a França, per pal·liar la carència que en patia la població durant la Guerra Civil i la resta va sufragar el cost del Mercat Públic, inaugurat l'any 1941.

eren fixes o descobertes, també el mercat ambulant es deixà de celebrar al carrer de la Unió per passar als voltants de la plaça del Mercat. F.X. Puig Rovira també recalca en aquesta publicació que entre 1940 i 1950 la majoria de comerços propers als antics espais comercials es van traslladar a la rambla Principal.

Des d'aleshores el Mercat ha esdevingut un espai comercial, juntament amb altres mercats locals: el Mercat de Mar, creat per iniciativa privada el 1982 i el Mercat Sant Jordi situat al carrer del Jardí, i inaugurat el 1965. En els darrers anys, una de les modificacions més destacades que s'han viscut al voltant de l'edifici van ser el 1991 amb la construcció de la plaça del Mercat després del trasllat, als afores de la ciutat, de la fàbrica del Marquès. Des d'aleshores que en aquest espai s'hi instal·là el mercat setmanal.

Altres reformes de l'espai van ser el 1983 amb la restauració façanes del mercat i l'any 1999 que es va iniciar un procés de remodelació interior amb un nou acondicionament i amb la substitució del sostre, segons projecte de l'arquitecte de l'Ajuntament, Ana María Isabel Fuentes Montiel, que l'hi ha donat l'actual fisonomia interior. L'edifici és un exemple del racionalisme arquitectònic a la ciutat.

BARCELÓ I RÀFOLS, M. Carme. (1991) El Mercat de Vilanova i la Geltrú: aproximació històrica. Ajuntament de Vilanova i la Geltrú.

Façana meridional. Josep M. Miró i Guibernau, arquitecte. 1935 i Façana lateral, c. Josep Llançà. Josep M. Miró i Guibernau, arquitecte. 1935

1.6. L'ensenyament en temps de la República

Per entendre l'ensenyament en temps de república a Vilanova i la Geltrú cal recular uns anys, per copsar la singularitat de les fases anteriors i veure com l'ensenyament republicà va penetrar a la ciutat. A part de les referències que tenim dels primers ensenyaments a Vilanova, que daten del segle XVI, no és fins la segona meitat del segle XIX que l'ensenyament experimenta canvis notables. En aquest sentit, la nostra ciutat és un clar reflex de les noves línies d'actuació que s'estan endegant al país. També és en aquest període que la qüestió educativa comença a preocupar a la burgesia catalana, i això es pot constatar a les Bases de Manresa de 1892, on es demana ensenyament públic a Catalunya. A l'inici del segle XX es començaran a percebre les primeres innovacions més destacades, les primeres colònies, activitats fora de l'aula, però amb una educació encara molt deficitària.

No és fins als anys vint que succeeixen els canvis més destacats a nivell educatiu tan a la localitat com a Catalunya. El 1918 es comença a canviar l'enllumenat de gas fet que possibilita l'accés a l'estudi d'obreres a la nit, i també es va arranjar un part del Castell de la Geltrú per a ser destinat com a escola pública. El 1919 naixia l'acadèmia Carbonell com a escola privada i no confessional. Així mateix, Judith Barbacil²⁷ apunta a *Els nostres records d'escola* (2008) que tots aquests canvis es repeteixen a tot un seguit de factors que es visualitzaran en temps republicans, com ara: la catalanització de l'escola, la renovació pedagògica amb una escola nova que adopta unes tendències que vénen d'Europa, o la penetració de metodologies i de tècniques estrangeres, factors que provocaran que la renovació catalana es caracteritzi, per damunt de tot, per la importació i adaptació dels corrents pedagògics moderns.

Amb la república es promulgava un nou model d'escola que pretenia ser igualitària amb accés a tothom i amb garantia d'oportunitats. En línies general, cal assenyalar que els anys de la República són uns dels més fructífers pedagògicament parlant. L'objectiu dels mestres de la República era el de ser formadors de persones. A Vilanova l'escola pública era la mateixa a finals el 1931 que a finals del segle XIX.

A Vilanova hi havia tres escoles unitàries de nois –una d'elles de grau superior–, tres de noies i dues de parvulari. La seva situació física era comuna, locals o pisos poc adequats. L'any 1932 el Ministeri d'Instrucció Pública va dotar Vilanova, i a petició de l'Ajuntament, de sis places de mestre per a nois i sis per

²⁷ BARBACIL, JUDITH. (2008) *Els nostres records d'escola*. Ajuntament de Vilanova i la Geltrú. núm 7. (Col·lecció: La Memòria del Futur) Taller Història a les nostres mans – Dones amb memòria.

a noies. A aquesta petició se'ls va afegir la creació de 12 escoles graduades en locals provisionals habilitats per l'Ajuntament, sis de femenines i sis de masculines, que van trencar la pràctica que l'escola pública fos sempre unitària.

L'escola graduada de les noies es va instal·lar a les "carnisseries velles" o ateneu vell, al carrer de Sant Pere, i més tard es va traslladar al carrer de l'Aigua núm. 33, i la dels nois a l'Ateneu, al núm. 10 de la rambla Principal. Totes les escoles anteriors seguiren funcionant.

L'any 1931-32 el nombre total d'alumnes era de 2457, nombre inferior perquè no s'hi van incloure els alumnes més grans de 16 anys. Durant el curs escolar 1932-33 els cens general és de 16.459 alumnes. La població escolar fins als 14 anys és de 2625. El nombre d'escoles oficials és de quatre per a nois i quatre per a noies i dues de pàrvuls. Pel que fa a les particulars, n'hi ha tretze (dues per a nois i quatre per noies) aquestes són escoles religioses. De seglars n'hi ha 5 de nois i 2 de noies. El total de la població escolar oficial és de 718 i a la privada de 1507.

BARBACIL, JUDITH. (2008) *Els nostres records d'escola*. Ajuntament de Vilanova i la Geltrú. núm 7. (Col·lecció: La Memòria del Futur) Taller Història a les nostres mans – Dones amb memòria. pg. 42-43

Una de les obres arquitectòniques d'aquest període serà la construcció de l'actual escola Pompeu Fabra, que havia de rebre el nom de Francesc Macià, i que s'inauguraria ja passada la guerra el 1941, amb el nom de *Grup Escolar José Antonio*²⁸.

Un altre dels fets importants és que moltes de les escoles religioses es van suprimir, i alguns edificis van ser confiscats i es van crear algunes noves escoles de titularitat pública. Alguns centres també van canviar de nom. L'Ateneu, per exemple, es trobava a la Rambla i es va anomenar Pau Iglesias en un primer moment i Natatxa, finalment. L'edifici de les Tereses també va ser confiscat i va rebre el nom d'Escola Lenin, el de les Providències; Espartacus, el dels Escolapis Epicuri i l'antiga casa de Manuel Girona es va dir Joaquim Costa (situat al carrer de l'Aigua). Mentrestant, les escoles privades van continuar existint. Exemples de continuïtat van ser l'Acadèmia Carbonell o l'Acadèmia Vilanova.

Un fet important a Vilanova i la Geltrú va ser que en aquells anys es va crear una Escola Municipal de Música.²⁹

²⁸ Veure *Gestions pel nou Grup Escolar i Espais de memòria: ESCOLA POMPEU FABRA I*

²⁹ BARBACIL, JUDITH. (2008) *Els nostres records d'escola*. Ajuntament de Vilanova i la Geltrú. núm 7. (Col·lecció: La Memòria del Futur) Taller Història a les nostres mans – Dones amb memòria. pg. 56

- **Als senyors mestres de les escoles nacionals.**

“Per circular de la Direcció General de primera ensenyança de 24 del mes en curs, inserida a la Gaceta de Madrid del dia 25, s’ha disposat;

Que els senyors Mestres es proveeixin de la bandera republicana, amb càrec a l’actual pressupost de la respectiva escola, quedant autoritzats per a realitzar la transferència de crèdit que calgui.

Que durant les hores de classe deu onejar la bandera nacional republicana.

En canviar l’ensenya monàrquica per a la republicana, deurà explicar-se als alumnes la significació de l’acte; els fets correguts a Espanya durant aquests darers temps fins l’adveniment de la República; l’exemple del civisme de que ha donat mostra el nostre poble; l’admiració de que som objecte per tot el món; la gran reserva moral que significa Espanya en l’ordre internacional i l’esperança i optimisme justificat que hom observa en el poble espanyol des de que tèn consciència d’ésser sobirà dels seus destins propis. Els Mestres en fi, aprofitant aquesta avinentesa, poden i deuen donar una lliçó de ciutadania, emprant els conceptes més enlairats.

Del rebut de la present se servirà vostè signar en la circular original, esperant que a la major brevetat possible, es duran a terme els desigs patriòtics de la Direcció general, i ensems, se servirà assabentar-me la data en la qual comenci onejar la bandera republicana a l’escola que vosté tan merescudament dirigeix.

Vilanova i la Geltrú, 28 d’abril de 1931.

L’ALCALDE”

Per saber-ne més...

BARBACIL, JUDITH. (2008) *Els nostres records d’escola*. Ajuntament de Vilanova i la Geltrú. núm 7. (Col·lecció: La Memòria del Futur) Taller Història a les nostres mans – Dones amb memòria.

GARCIA, Ma. Providència. (1993) *L’Escola Montessori de Vilanova i la Geltrú. La casa dels nens*. Miscel·lània Penedesenca.

LLEÓ ALBÀ, Anna. (2000) *L'Abans. Recull Gràfic 1873-1965*.
Efadós. Ajuntament de Vilanova i la Geltrú

LLORENS, T i MANSILLA, R. (1992) *Educació Primària catalana*, Vilanova i la
Geltrú, 1900-1938. Inèdit.

PUIG I ROVIRA, F. X. (1992) *L'ensenyament a Vilanova durant la guerra Civil
(1936-1939)*. Miscel·lània Penedesenca, IEP.